जीव, ब्रह्मस्वरूपम्

डॉ0 श्रीमन् नारायण तिवारी

पुराणेषु प्रसिद्धस्य जगतां सर्गस्थितिप्रत्यव्यवहार हेतोः परमात्मनोडंशभूतः हिरण्यगर्मः सकलानां चराचराणामन्तः करण स्थित्वा व्यवहारं साधयति। तस्मदिह सृष्टेः परमं चरमं च कारणं परमेश्वर एवं ज्ञये इति न दर्शनेष्वेवापितु श्रुतावपि प्रसिद्ध मस्ति। सृष्टेः पूर्वमव्याकृतावसथायां प्रथमं जायमानं भावविकारं कोऽपि ज्ञातुं न प्रभावति। यतोहि अस्थन्वन्तमसिथमन्तं शरीरं कार्यभावापन्नं वस्तुमात्रम् अनस्था– अस्थिरहितार्थादशरीरा सांख्यशस्त्रन्प्रसिद्धा प्रकृतिः वेदान्तवेघा माया व विभर्ति, गर्भवद न्तर्धारयति। अतएव पश्चात् दार्शिनिकैरनेकधामिहितं माया प्रकृति र्वा संकलं कार्यजातें प्रलयदशायां गर्भ इवान्तर्दधाति। इयं च मायां प्रकषति र्वा इश्वरात्मभूतात ऐश्वर एवं शक्तिशक्ति मतोरभेदात्। यः एयाोऽनतदित्यो हिरण्यमयः पुरूषो दृश्यते। आत्मयः स्वरूपं प्रदर्शन् एकः मन्त्रः स्तौति– इह लौकिपिक्षिद्वयं दृष्टानीकृत्य ब्रह्मजीवौं स्तूयेते। यथा लोकेऽस्मिन् विहग्ड़ मयुगलः संपर्णः परस्परं मित्रे तुल्यप्रकाशौ वा समानं वृक्षं परिपस्वजाते–एकमेव वृक्षं शरीरं संश्रित्यं। उभयोरेकः जीवः पिप्पतं कर्मफलं स्वाद्वति अन्यश्च अभिचाकशीति स्वयं प्रकाशमानः तत्फलभोगं वीक्षते।